

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ
ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2010

Αρχαία Κατεύθυνσης

Διδαγμένο κείμενο
Πλάτωνας Πρωταγόρας

(Ενότητα 5)

« Ἴνα δέ μή οἷη ἀπατᾶσθαι ὡς τῶ ὄντι ἡγοῦνται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς, τόδε αὖ λαβέ τεκμήριον. Ἐν γάρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, ὡσπερ σύ λέγεις, ἐάν τις φῆ ἀγαθός ἀυλητής εἶναι, ἢ ἄλλην ἠντινοῦν τέχνην ἢν μή ἐστιν, ἢ καταγελωσιν ἢ χαλεπαίνουσιν, καί οἱ οἰκείοι προσιόντες νουθετοῦσιν ὡς μαινόμενον· ἐν δέ δικαιοσύνη καί ἐν τῇ ἄλλῃ πολιτικῇ ἀρετῇ, ἐάν τινα καί εἰδῶσιν ὅτι ἀδικος ἐστίν, ἐάν οὗτος αὐτός καθ' αὐτοῦ τάληθῆ λέγῃ ἐναντίον πολλῶν, ὃ ἐκεῖ σωφροσύνην ἡγοῦντο εἶναι, τάληθῆ λέγειν, ἐνταῦθα μανίαν, καί φασιν πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους, ἐάντε ὧσιν ἐάντε μή, ἢ μαίνεσθαι τόν μὴ προσηποῦμενον [δικαιοσύνην] ὡς ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχί ἁμῶς γέ πως μετέχειν αὐτῆς ἢ μή εἶναι ἐν ἀνθρώποις.

(Ενότητα 6)

« Εἰ γάρ ἐθέλεις ἐννοῆσαι τό κολάζειν, ὃ Σώκρῃτες, τοὺς ἀδικοῦντας τι ποτε δύναται, αὐτό σε διδάξει ὅτι οἱ γέ ἄνθρωποι ἡγοῦνται παρασκευαστόν εἶναι ἀρετήν. Οὐδεῖς γάρ κολάζει τοὺς ἀδικοῦντας πρὸς τούτῳ τόν νοῦν ἔχων καί τούτου ἕνεκα, ὅτι ἠδίκησεν, ὅστις μὴ ὡσπερ θηρίον ἀλογίως τιμωρεῖται· ὃ δέ μετά λόγου ἐπιχειρῶν κολάζειν οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἕνεκα ἀδικήματος τιμωρεῖται - οὐ γάρ τό γέ πρᾶχθέν ἀγένητον θεῖν - ἀλλά τοῦ μέλλοντος χάριν, ἵνα μή αἰθῆς ἀδικήσῃ μήτε αὐτός οὗτος μήτε ἄλλος ὃ τοῦτον ἰδὼν κολασθέντα. Καί τοιαύτην διάνοιαν ἔχων διανοεῖται παιδευτήν εἶναι ἀρετήν· ἀποτροπῆς γοῦν ἕνεκα κολάζει».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A. Να μεταφράσετε το απόσπασμα της Ενότητας 6.

B. Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτήσεων:

B1. Ο Πρωταγόρας, αφού έχει ολοκληρώσει το μύθο, συνεχίζει στην ενότητα 5 με τη λογική διερεύνηση των δεδομένων και καταθέτει μια εμπειρική απόδειξη («τεκμήριον») για να πείσει το Σωκράτη ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν συμμετοχή στη δικαιοσύνη και σε κάθε άλλη πολιτική αρετή. Να γραφεί αυτή και να αξιολογηθεί.

B2. «Ὁ δέ μετά λόγου ἐπιχειρῶν κολάζειν οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἕνεκα ἀδικήματος τιμωρεῖται - οὐ γάρ τό γέ πρᾶχθέν ἀγένητον θεῖν - ἀλλά τοῦ μέλλοντος χάριν, ἵνα μή αἰθῆς ἀδικήσῃ μήτε αὐτός οὗτος μήτε ἄλλος ὃ τοῦτον ἰδὼν κολασθέντα»: Ποιός εἶναι ὁ σκοπός των ποινῶν σύμφωνα με το χωρίο; Ἐχουν εκφράσει και ἄλλοι παρόμοιες αντιλήψεις αναφορικά με τον σκοπό της ποινής;

B3. ἀπατᾶσθαι, μετέχειν, κολάζειν, νοῦν:να γραφοῦν δύο ομόρριζα από τη νέα ελληνική για τον καθένα από τους παραπάνω τύπους.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Αν αλήθεια θέλεις, Σωκράτη, να καταλάβεις τι τέλος πάντων συμβαίνει το να τιμωρεῖ κανείς αυτούς που αδικούν

αυτό το ίδιο θα σε διδάξει ότι οι άνθρωποι βέβαια πιστεύουν ότι η αρετή είναι κάτι που μπορεί να αποκτηθεί. Γιατί κανένας δεν τιμωρεῖ αυτούς που αδικούν έχοντας το νου του σε αυτό και εξαιτίας αυτού, δηλαδή εξαιτίας του ότι κάποιος έκανε ένα αδίκημα, εκτός αν κάποιος τιμωρεῖ ασυλόγιστα, όπως ακριβώς ένα θηρίο· και αυτός που επιχειρεῖ να τιμωρεῖ με λογική, δεν εκδικείται για το αδίκημα που πέρασε - γιατί δεν θα μπορούσε να κάνει να μην έχει γίνει αυτό, βέβαια, που έγινε- αλλά για το μέλλον, για να μην αδικήσει ξανά ούτε αυτός ο ίδιος ούτε ἄλλος που εἶδε ότι αὐτός τιμωρήθηκε. Και εφόσον έχει τέτοια σκέψη, πιστεύει ὅτι η αρετή είναι δυνατόν να διδαχτεί· τιμωρεῖ βέβαια για αποτροπή.

B1. Ο σοφιστής Πρωταγόρας στην ενότητα 5 καταθέτει μια εμπειρική απόδειξη για να τονίσει την καθολικότητα της πολιτικής αρετής. Αυτή είναι η εξής: α) αν κάποιος λέει ότι είναι καλός αυλητής (ή σε μια ἄλλη τέχνη), ενώ δεν εἶναι καλός, τον κοροϊδεύουν κι οργίζονται μαζί του και οι δικοί του και οι δικοί του τον συμβουλεύουν θεωρώντας τον τρελό. Το να παραδεχτεί ωστόσο ότι δεν είναι καλός στην τέχνη αυτή, θεωρεῖται σωφροσύνη.

β) Στο θέμα όμως της δικαιοσύνης, αν κάποιος που δεν εἶναι δίκαιος ομολογεί αὐτό ενώπιον ἄλλων, αὐτό θεωρεῖται τρέλα. Αν αὐτός προσποιεῖται ὅτι εἶναι δίκαιος - ακόμα και αν δεν εἶναι - τότε τον θεωροῦν λογικό. Δηλαδή, ενώ στην προηγούμενη περίπτωση η ειλικρινής παραδοχή της αδυναμίας θεωροῦνταν σωφροσύνη, τώρα θεωρεῖται τρέλα. Αὐτό δείχνει πως το να εἶναι κανείς δίκαιος εἶναι ὄρος ἀναγκαῖος της ἀνθρώπινης ὑπαρξης και της συμμετοχῆς του στην κοινωνική ζωή (αὐτό ἐξηγεῖται και ἀπό το μοῖρασμα της αἰδούς και της δίκης σε ὅλους ἀνεξαιρέτως τους ἀνθρώπους σύμφωνα με τον μύθο). Επομένως, μέσω των δύο αὐτῶν ἐμπειρικῶν περιπτώσεων που ἀναφέρει ὁ Πρωταγόρας ἐνισχύει την ἀπόψή του (ἀπόψη που πηγάζει κι ἀπό τον μύθο) ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θεωροῦν ὅτι κάθε ἄνθρωπος μετέχει στην πολιτική αρετή και τη δικαιοσύνη. Ἐάν προσπαθούσαμε να αξιολογήσουμε τον συλλογισμό του Πρωταγόρα θα βλέπαμε ὅτι παρόλο που χρησιμοποιεῖται ἀπό τον σοφιστή ὡς σημαντικό τεκμήριο για τη στήριξη της θέσης του παρουσιάζει ἀρκετές ἀδυναμίες ἀλλά και κάποιες ἀντιφάσεις. Το πρώτο που παρατηρεῖ κανείς εἶναι ὅτι οἱ προτάσεις που χρησιμοποιοῦνται για να καταλήξει ὁ Πρωταγόρας στο συμπέρασμα περιλαμβάνουν το «πρέπει». Πότε ὁμως ἀπό τέτοιες προτάσεις δε μπορεί να προκύψει ἕνα βέβαιο συμπέρασμα.. Στο μόνο συμπέρασμα που μπορεί να καταλήξει ὁ σοφιστής εἶναι ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θεωροῦν ὅτι ὁ καθένας πρέπει να μετέχει στη δικαιοσύνη και την πολιτική αρετή. Ὅμως, το ὅτι κάτι πρέπει να γίνεται, δε σημαίνει κίόλας ὅτι γίνεται. Επομένως, δε μπορούμε να πούμε ὅτι ὁ Πρωταγόρας πέτυχε να αποδείξει την καθολικότητα της πολιτικῆς αρετῆς. Το μόνο που κατάφερε να αποδείξει εἶναι ἡ ἀνάγκη της καθολικότητας της.

Ἀκόμη, ἡ καταγραφή ἀπό τον σοφιστή της συμπεριφορᾶς

των ἀνθρώπων, των οποίων το μέλημα εἶναι να φανοῦν δίκαιοι και ὄχι να εἶναι στην πραγματικότητα δίκαιοι (δηλαδή του μελήματος αὐτῶν ὄχι για το τι εἶναι ἀλλά για το τι δείχνουν) παρόλο που εἶναι ρεαλιστική και ἀκριβῆς προκαλεῖ ἀπορία και ἀμηχανία. Ἀπό ἕναν ἄνθρωπο του πνεύματος θα περιμέναμε να στηλιτεύσει τα κακῶς κείμενα αὐτῆς της πραγματικότητας και ὄχι να προβάλλει ὡς λογική και ὄχι ὡς ἠθικά ἐπιλήψιμη τη στάση αὐτῆ των ἀνθρώπων.

B2. Ο Πρωταγόρας ἀναφερόμενος στον σκοπό της ποινῆς ἀναφέρει στο συγκεκριμένο σημείο ὅτι αὐτή (δηλαδή ἡ ποινή) πρέπει να ἀποσκοπεῖ α) στον σωφρονισμό του δράστη, ὡστε να τον ἀποτρέψει ἀπό την τέλεση παρόμοιας πράξης στο μέλλον και β) στον παραδειγματισμό των υπολοίπων που θα δουν ὅτι οἱ ἐπιλήψιμες πράξεις ἐπιφέρουν ποινή. Για τον Πρωταγόρα ὁ σκοπός της ποινῆς εἶναι συνδεδεμένος με το μέλλον και ὄχι με το παρελθόν γιατί «οὐ γάρ ἂν τό γέ πρᾶχθέν ἀγένητον θεῖν», δηλ. κάτι το οποίο ἔχει πλέον πρᾶχθεῖ δε μπορεί να ἀλλάξει και να το κάνουμε να μην ἔχει γίνει (πρόκειται για μια παροιμιᾶκή φράση που τη συναντάμε σε πολλούς ποιητές με το ίδιο ἀκριβῶς νόημα: ὄ,τι ἐγίνε, ἐγίνε). Αὐτός που ἐπιβάλλει την ποινή θα πρέπει, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα να ἔχει στραμμένο το ἐνδιαφέρον του στο να μην γίνει παρόμοιο ἀδίκημα τόσο ἀπό τον δράστη ὅσο και ἀπό ὅλους τους ἄλλους στο μέλλον. Οἱ ἀπόψεις αὐτές του σημαντικοῦ αὐτοῦ σοφιστή, θα διακηρυχθοῦν ἀργότερα ἀπό τους φορεῖς του Ευρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ. Ὁ Τσεζάρε Μπεκαρία, ὁ διαφωτιστής, θα υποστηρίξει ὅτι ἡ ποινή δε ἀποσκοπεῖ στη ἐκδίκηση και την ἐξόντωση του δράστη, ἀλλά στο σωφρονισμό του και στον παραδειγματισμό των ἄλλων, ἀποψεις πάνω στις οποίες θεμελιώνεται το πνεῦμα των νόμων της ἐποχῆς μας. Εἶναι γνωστό ὅτι και σήμερα, σχετικά με την ποινή, ἀπορρίπτονται τα κίνητρα της ἀναπόδοσης και της ἀντεκδίκησης. Ἡ σύγχρονη ἀντίληψη για την ποινή εἶναι ὅτι ἔχει σκοπό παιδευτικό και ὄχι κατασταλτικό, σωφρονιστικό και ὄχι ἐκδικητικό. Αὐτές ὡστόσο τις προοδευτικές ἀπόψεις τις βρίσκουμε και στον Ἀριστοτέλη ὁ οποίος στην Ρητορική του, διακρίνει την ποινή σε «τιμωρίαν», που ἀποσκοποῦσε στην ἐκδίκηση, και σε «κόλασιν», που ἀπέβλεπε στο καλό αὐτοῦ που τη δεχόταν. Και ὁ Πλάτωνας, ὡστόσο, βλέπει την ποινή σαν θεραπεία της ψυχῆς που πάσχει ἐπειδὴ ἔκανε ἀμάρτημα.

B3.

ἀπατᾶσθαι : ἀπάτη, ἀπατεώνας.

μετέχειν: μετοχή, μέθεξη.

κολάζειν: κολαστήριο, κόλαση.

νοῦν: νόηση, νοήμων

ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΑΝ ΤΑ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ΧΑΣΙΑΚΗΣ
ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ